

Ingrid Guardiola

Somiatruïtes: quatre notes sobre la cultura i els seus noms

Diu Hannah Arendt a *La Crisi de la cultura* que «Una crisi ens obliga a tornar a les preguntes i requereix de nosaltres respostes, noves o velles, però en tot cas judicis directes. Una crisi només esdevé catastròfica si hi responem amb idees fetes, és a dir, amb prejudicis». Anem doncs als judicis directes, tot començant amb la pregunta: Per què la independència mobilitza més persones que la crisi econòmica i social? Per què hi hauria més gent que estaria disposada a lluitar per una pàtria abans que fer-ho per salvaguardar les vides dels seus conciutadans? Les següents reflexions proposen més dubtes que respostes.

Preàmbul: el llenguatge i l'opinió pública

De la mateixa manera que la política, a mans de les corporacions financeres, oficialment ens ha deixat de pertànyer, **el llenguatge** també ho ha fet i diem «Estat», «Nació», «Llibertat», «Identitat», des d'un llenguatge que ha perdut tota referencialitat, sentit i significat possibles. Gràcies als polítics i als mitjans de comunicació de masses, les paraules s'han tornat eslògans que brillen en pantalles mediàtiques a la manera de somnífers mitigants en un plató sense escapatòria ni escrúpols possibles. El llenguatge (com les idees que vehicula) ha esdevingut una moneda sense valor real que passa d'una boca a una altra, víricament, com ho fa la mercaderia en una cadena de producció, sense capacitat de transformar la realitat a la qual anomena, deixant intactes les estructures mentals i socials. El llenguatge es replica de *tuit a tuit*, es calca, com si d'una beina buida es tractés. Cada vegada hi ha més *trending topics* i menys llocs comuns d'importància real que aglutinin a les comunitats. Els mitjans de comunicació han convertit el tema de la «independència catalana» en un estat d'opinió permanent, sense buscar cap altra cosa que generar opinió, això és, atenció ciutadana permanent, és a dir, espectadors, clients. La nostra opinió treballa per als mitjans, que ens la retornen mastegada i anul·lada.

«L'individu» i el «racionalisme»

Els polítics han convertit els **ciutadans** en l'home sense atributs que dibuixava Musil fa quasi un segle, una pura estadística («més de 6.000.000 d'aturats», «1.000.000 de persones clamen la independència als carrers»...). Catalunya es presenta com la nova Kakanía de Musil en un context on l'«**Acció Paral·lela**»

pren més força que mai: un esdeveniment que a la novel·la vol contraposar els trenta anys de monarquia de Guillem II al 70è aniversari de l'emperador austríac Francisco José, tot i que al llarg de la novel·la no se sap ben bé de què tracta l'acció. La independència catalana és també la nostra Acció Paral·lela, on cadascú se la pren per compte propi i la justifica amb fins diversos. Acció Paral·lela també respecte al context en el qual vivim, ja que es prioritzen les qüestions ideològiques sobre les qüestions bàsiques de supervivència material de la gent (mentre es desnonen famílies, a les escoles passen gana, etc.); per no parlar de la gran quantitat d'intel·lectuals d'esquerres que, en un moment determinat, comencen a empatitzar amb CiU a través del discurs independentista i que comencen a veure la independència com l'única possibilitat de **catarsi social**, hipotecant tots els problemes socials de base. Diu Musil: «Tot el nostre ser no és més que un **deliri** de molts». El govern català ha intentat convertir la **multitud** (aquesta pluralitat de singularitats de la qual parlava Paolo Virno) en un **home-massa** (a la Ortega y Gasset) que pensa i es mou de forma unitària, que espera el mateix de la vida i que vol de la política un sol objectiu: el camí cap a la independència; com si aquest home-massa respongués de forma racional al mandat del gran Partit i al seu primer manament que diu així: «Visca Catalunya Lliure», convertint el destí de la nació en un «deliri d'uns pocs». El deliri que anul·la la raó no és l'únic problema, l'error és fer creure que aquest deliri és l'única via de supervivència d'un poble, el seu únic futur, que passa, sobretot, per l'**autonomia econòmica**. L'estratègia? Deixant de pagar les subvencions del 2012, indicant que el problema és que Madrid no paga el que deu. Els polítics apel·len a la «independència econòmica» per sobre de tot, posant sobre la taula totes les «raons» (totes les xifres) que fan necessària aquesta independència, però traient la part del tot, aquest tot que és un context d'economia transnacional que transfigura totes les raons en arguments inviàbles. En el programa polític del nostre govern, el neoliberalisme transnacional és el Greal de la supervivència econòmica de l'Estat català; en el «programa públic», no es cansen de vendre l'emancipació i l'autonomia econòmica. Cara i creu, que tot s'hi val.

L'«Estat» i la «Nació»

A l'antiga Roma distingien les *nationes* (bàrbars no integrats en l'Imperi) de la *civilitas* (ciutadania) i Ciceró (en les seves *Filípiques* contra Marc Antoni) deia que «les nacions poden ser sotmeses a servitud, però la ciutat no». I tot això em fa pensar en el *Discurs de la servitud voluntària*, de La Boetie, que comença amb la referència a Ulisses quan diu que «no és bo tenir diversos amos, que un sigui l'amo, que un sigui el rei». No tractarà una mica d'això també la independència de compra-venda que prediquen els nostres polítics? Que, al cap i a la fi, el referèndum que està en joc és que el poble pugui ser lliure de decidir si vol ser esclau de dos amos o d'un de sol?

Els ciutadans catalans i els seus polítics han engegat una batalla conjunta per

convertir Catalunya en un **Estat-Nació** en una època on l'Estat, si gaudeix d'algun privilegi, és de la seva pròpia posada en crisi. A aquesta crisi cal sumar-li l'agressiva crisi econòmica que estem patint tots i que posa un nou tema sobre la taula: en època de crisi, l'auge del sentiment nacionalista és una reacció generalitzada inevitable que podria resumir-se en allò de «la culpa la tenen els altres», un exercici de falta d'autocrítica i de responsabilitats sagnant. En darrer lloc, cal seguir insistint en l'**ús maquiavèlic dels sentiments nacionalistes** amb finalitats de naturalesa políticoeconòmica, deixant en accessòries totes les figures històriques que tant han lluitat des d'un punt de vista filantròpic per la cultura catalana, perquè els propis ciutadans poguessin tenir accés a la seva pròpia cultura, que és un dret fonamental inviolable. Algunes d'aquestes figures, que entenien que la cultura també passava per la reforma d'un **projecte sociopolític** basat en la República, evidentment no seran anomenats pels polítics que intenten fer la lluita «seva, i només seva» a través del referèndum, un referèndum que ha deixat les decisions polítiques en segon terme, en un pla on la gent ja no posa la seva atenció i on aquests polítics, lluny de les mirades de la gent a la qual agrediran, gaudeixen d'una llibertat d'acció absoluta per poder continuar retallant els serveis públics, privatitzar-los, apujar els impostos, etc. D'altra banda, què queda de la «nació» quan el marc econòmic obliga a fugir a la majoria de capital jove a l'estranger per tal de trobar una oportunitat laboral? Quan la meitat dels joves ja no hi són i els que queden són els pares, els fills d'una transició sense fills?

«Pàtria», «Terra», «Cultura»

L'autèntica autonomia passa per oferir l'accés a la cultura a tota una conciuadania. La cultura és la que ens fa entendre la necessitat de posar cura a l'ecosistema on vivim, a la llengua amb la qual ens expressem i al poble que ens agermana. La «**pàtria**» designa la pertinença d'un grup d'homes a una terra a partir de valors afectius, culturals o històrics, l'ús popular de la paraula «Pàtria» remet a expressions com «Tot per la Pàtria», «Morir per la Pàtria» i altres frases que concentren al seu si un estat de **violència i submissió** permanent. En la literatura catalana, la pàtria ens l'han descrita aquells que la perderen per comprometre's amb la seva cultura (que passava per la defensa del projecte Republicà): Agustí Bartra canta des de Mèxic a una pàtria que és un poble, Pere Quart des de França canta a una pàtria que és una terra. Un poble, una terra, un conreu a/de la comunitat, sense pares ni dictats que ens barrin la casa i que n'expulsen els germans. El segon terme, el de **la terra**, ha perdut tots els vincles afectius amb allò que designa degut al creixement desorbitat de les grans ciutats, la transformació de l'agricultura en monocultius i la mutació radical del paisatge natural a mans dels especuladors immobiliaris animats pel sector del turisme. En la seva concepció de la terra com a espai d'oci i negoci, com a parc temàtic universal, totes les nacions, tots els Estats (sobretot a través de les «polítiques liberals»), actuen igual. Sí, cal

recordar que el govern català és un govern de dretes molt dretes. Diu Perejaume a *La pintura i la boca*: «Torneu a posar a terra l'or, espargiu a muntanya el bronze, el marbre i el vori, per tal que representin allò que ara més ens manca: el lloc d'on van sortir». Quant a la **cultura** (que és l'element clau per cohesionar una comunitat), no falta ni una prova més, després de les demolidores retallades i tancaments de centres culturals, per demostrar el poc interès que té el nostre govern (i el de Madrid) per alimentar-la. Quan Maragall, a la seva «Oda a Espanya», diu «Escolta, Espanya (...) et parlo en la llengua que m'ha donat la terra aspra, en aquesta llengua pocs t'han parlat, en l'altra, massa. T'han parlat massa dels saguntins i dels que per la pàtria moren», el que fa Maragall és contraposar la terra a la pàtria i concebre la llengua com la seva pròpia terra. El tema de la **llengua** ens convida a fer-nos una sèrie de preguntes: per què s'utilitza el català com una arma política i llavors s'inverteixen tots els recursos en augmentar l'anglès a l'aula? Per què una família pot anul·lar una llengua? Per què cada vegada hi ha més llengües mortes i més símbols nous de comunicació icònica? L'única constatació possible és que **cada llengua** que aprenem de nou ens assegura poder comprendre les coses de *motu proprio*, sense filtres, mirar al passat i al present amb el macroscopi de l'enteniment, ens fa més sensibles a les fal·làcies del llenguatge de bona part del periodisme i de la política actual, i ens permet entendre les diferències culturals que connecten les comunitats humanes. En el món actual, però, només hi ha **dues llengües possibles**: la dels rics i la dels pobres dissortats («Som tan dissortats que perdem pel nostre caràcter aquells privilegis que el nostre talent ens havia fet guanyar en societat», Nicolas Chamfort), llengües que s'expressen materialment en l'excés i la precarietat. I els dissortats, segons Finkielkraut, són «el poble», una entitat social unida per una mateixa misèria.

«Símbols»

La cultura oficial es basa en els símbols, que, enlloc de ser un espai d'amplificació del coneixement, de reunió de saber(s) –segons la seva accepció tradicional–, esdevenen arquetips derivats en prototips que el que fan és simplificar la realitat que simbolitzen. Els símbols són fàcilment exportables. D'aquí que els símbols de la cultura espanyola (toros, flamenc) i de la catalana (Gaudí, Picasso, castells, sardanes) convisquin de portes enfora gràcies a la rendibilitat econòmica del turisme. El turisme com una entitat supranacional que ha portat al consens cultural (llegeixi's amb ironia). De portes endins, els símbols heretats de la tradició s'han de preservar i disseminar: vegi's el gir que han fet els mitjans públics catalans en la seva cobertura dels símbols culturals catalans i la repartició de les subvencions a entitats i associacions que treballin en aquesta missió, i la creació de la Generalitat del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. Un segon element a destacar de les polítiques culturals actuals és la fascinació per deixar de produir cultura en pro dels homenatges a celebritats

mortes (vegi's l'Any Espriu i l'homenatge al 1714 que ocuparà tota l'agenda cultural oficial del 2014). La qüestió és fer homenatges a artistes morts, manipular el seu discurs per fer-li dir el que a uns els interessa que digui, la foto amb peu per a la portada dels diaris. I no podem acabar una secció de símbols sense parlar dels càntics «del nou temple». Per a la majoria de la gent, el càntic oficial de Catalunya és l'himne del Barça, la lletra del qual representa la dita de «la unió fa la força», tan popular en política (local i internacional). El Barça s'ha erigit com l'escola moral de la nació catalana; prova d'això és que existeix un abans i un després de Guardiola en l'oratòria pública. Des què va fer el seu pas pel Barça, el terme «humilitat» s'ha adherit a la sola de la llengua de la majoria dels discursos públics (l'últim exemple va ser el discurs que van oferir els de El Cellar de Can Roca després que guanyessin el premi al millor restaurant del món, apel·lant a la humilitat per sobre de tot). Posar la humilitat en boca de jugadors i entrenadors que cobren una mitjana de 6 milions d'euros l'any o de cuiners que ofereixen menús econòmics a 150 euros per comensal, és convertir una lliçó moral en anècdota, és posar un rajolí de falsa esperança a la boca dels feligresos contents de la santa mentida. Menys «falsa modèstia» i més valentia per encarar els problemes que té actualment Catalunya, menys humilitat i més compromís, com deia el càntic dels segadors (i és que l'autèntica humilitat ve de l'humus, és a dir, de la terra): «Endarrere aquesta gent, tan ufana i tan superba (...). Ara és hora, segadors. Ara és hora d'estar alerta. Per quan vingui un altre juny esmolem ben bé les eines (...), quan convé seguem cadenes».

«Messianisme»

En català existeix una expressió meravellosa poc traduïble: somiatruites. El somiatruites seria l'equivalent català del Quixot. Si una cosa caracteritza la cultura catalana és la seva tendència a ser uns somiatruites (alguns amb somnis de megalòmans professionals), derivant la il·lusió en un messianisme que s'estructura a partir de la confabulació envers les terres promeses. Jordi Pujol ha reconegut en públic varies vegades la influència d'Israel en el seu ideari nacionalista, i qui diu Pujol, diu els seus fills ideològics, Pilar Rahola i Cia. Pep Guardiola també va ser el messiès una temporada i Artur Mas va optar pel «mas-sianisme» en la darrera campanya electoral amb imatges postbíbliques que fins els més ateu poden reconèixer. Els messiès respondrien a una nova forma de legitimació del poder de la qual va parlar Max Weber a *Sociologia del poder*: és la forma carismàtica, la del profeta, el militar, el demagog. Weber ho explica així: «la cualidad de una persona considerada como una cualidad extraordinaria..., por la que se considera que la persona que la posee está dotada de fuerzas o propiedades extraordinarias, no accesibles a cualquier persona, o que es una persona enviada por Dios, o una persona modélica y que, por lo tanto, es un líder». És, per tant, una forma de legitimació irracional que opera sense regles fixes i que, segons Weber, sorgeix com a força revolucionària en èpoques de caràcter tradicional, com es

podia veure, per exemple, en el feudalisme. Segons aquest model, el poble es converteix en un deixeble, en un seguici engegat i l'economia esdevé un sector inestable. Si el messiès és convocat pels fidels seguidors per a que el poble arribi a la seva terra promesa i sigui alliberat de la falsa identitat amb la que es revesteix des de l'autoexili; si el context en el qual es mou aquest messiès és el del neo-liberalisme postcapitalista on la llibertat opera simplement i exclusivament al nivell dels mercats, per què el seguici no deixa el seu representant del frac a les portes del seu *fake* i s'allibera d'aquest sistema que tot ho anul·la? L'únic que em permet entendre aquestes filies és que el messiès, com els programes del tarot d'altres hores de la matinada, ofereixen promeses i vanes esperances en un present eixorc que, per molt vanes que siguin, permeten als somiatruïtes dos minuts de complaença assegurada en un món on res està assegurat. En la història de la cultura catalana hi ha d'altres naturaleses messiàniques que es correspondrien més al que Perejaume anomenava «avantguardistes pairals»: Miró, Jujols, Brossa, Foix... Confabuladors de móns (im)possibles partint del més immediat: la terra, la llengua, la forma, la corba destrallera de l'humor... A aquests caldria afegir els/les arquitectes i arqueòlegs de la llengua (de Ramon Llull a Josep Pedrals, passant per Bauçà o Casasses), els metodistes folls (Dalí, Pu-jols...), els/les reformalistes plàstics i socials (Papasseit, Gaudí, Pons, Marçal, Capmany...), els autèntics somiatruïtes (Verdaguer, Brossa...), els/les representants del «nos-altres» de la cultura, portaveus d'una cultura de «pensadors» i artistes a l'aire lliure, a l'aire de tota llibertat possible sobre la seva obra i el seu obrar. Ells, juntament amb tots els pensadors/es i artistes forans, vius i morts, que ens han ensenyat el valor del «nosaltres», que ens han ensenyat a alliberar-nos de les modernes i silencioses formes d'esclavatge, tots ells són la nostra única «fràtria» possible. L'única independència que ens pot fer més forts i autònoms (legalment), més lliures (culturalment) i més sostenibles i iguals (econòmicament), és la independència respecte els nostres governs actuals, davant la constatació fàctica de que el sistema no funciona.